

درآمدی بر نقش و کارآفرینی زنان در توسعه پایدار روستایی

www.ketab.ir

دکتر محمدصادق علیانی

سمیه عزیزی

سرشناسه	: علیانی، محمدصادق، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: درآمدی بر نقش و کارآفرینی زنان در توسعه پایدار روستایی / محمدصادق علیانی، سمیه عزیزی.
مشخصات نشر	: گرگان: انتشارات نوروزی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۴۷۴ ص.
شابک	: 978-622-021282-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: زنان - ایران - اشتغال کارآفرینی
موضوع	: Entrepreneurship--Women -- Employment -- Iran عمران روستایی
موضوع	: Rural development توسعه پایدار - ایران-- Sustainable development
شناسه افزوده	: عزیزی، سمیه، ۱۳۶۶-
رده بندی کنگره	: HD۶-۶۰/۶۵
رده بندی دیویی	: ۳۳۱/۴۱۳۵۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۸۹۶۴۸

درآمدی بر نقش و کارآفرینی زنان در توسعه پایدار روستایی

تألیف: دکتر محمدصادق علیانی - سمیه عزیزی

طراحی جلد: میلاد نوروزی

نوبت چاپ: اول- ۱۳۹۹

مشخصات ظاهری ۴۷۴ ص

قطع: وزیری

شمارگان: ۳۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۰۲-۱۲۸۲-۹

چاپ و نشر: نوروزی-۰۱۷۳۲۲۴۲۲۵۸

قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

حق چاپ برای نویسندگان محفوظ می باشد.

گلوستان، گرگان، خیابان شهید بهشتی، پاساژ رضا، کدپستی ۴۹۱۶۶۵۷۳۷۶

entesharatnorouzi

۰۱۷-۳۴۴۴۲۵۸-۰۹۱۱۳۷۵۳۴۹۷

www.entesharate-norouzi.com

entesharate.norouzi@gmail.com

فهرست مطالب

۱۹	پیشگفتار
	فصل اول: دیدگاه‌های نظری توسعه روستا
۲۴	مقدمه
۲۶	توسعه روستایی
۲۷	توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی
۳۲	توسعه
۳۷	منابع انسانی و توسعه
۳۷	توسعه پایدار
۴۲	مفهوم پایداری
۴۴	ابعاد پایداری
۴۴	الف) پایداری طبیعی یا محیطی
۴۵	ب) پایداری مالی یا اقتصادی
۴۶	ج) پایداری اجتماعی- انسانی
۴۷	سیر زمانی اهمیت یافتن ابعاد پایداری
۴۷	فرهنگ و توسعه فرهنگی
۴۹	مشارکت و توسعه
۵۲	توسعه انسانی
۵۳	زنان در توسعه (جدایی برابر)
۵۳	زنان و توسعه (نهادگرا)
۵۶	جنسیت و توسعه (برابر ولی متفاوت)
۵۷	جریان سازی جنسیتی
	فصل دوم: دیدگاه‌ها و نظریه‌های توسعه در حوزه زنان
۶۲	جنبش فمینیسم و نگرش‌های فمینیستی

۶۷	الف) فمینیسم سیاه
۶۸	ب) فمینیسم روانکاوانه
۶۹	ج) فمینیسم مارکسیستی
۷۱	د) فمینیسم رادیکال
۷۲	ه) فمینیسم سوسیالیستی
۷۳	و) فمینیسم پست مدرن
۷۳	ز) فمینیسم لیبرال
۷۶	دیدگاه رویکردهای توسعه‌گرا به زنان
۷۶	الف) نظریه رفاه
۷۷	ب) نظریه فقرزدایی
۸۰	ج) نظریه برابری (عدالت)
۸۱	د) نظریه کارایی
۸۲	دیدگاه جنسیت و توسعه
۸۳	الف) رویکرد عدالت جنسیتی
۸۶	مشخص کردن احتیاجات برحسب جنسیت
۸۷	الف) احتیاجات عملی
۹۰	ب) احتیاجات استراتژیک
۹۲	رسیدن به احتیاجات عملی و استراتژیک در سیاست‌گذاری و در عمل
۹۲	ب) رویکرد نهادگرا
۹۳	ج) رویکرد توانمندسازی

فصل سوم: زنان و توسعه

۹۸	مقدمه
۱۰۲	زن و پژوهش
۱۰۷	تکنولوژی، زن و خانواده

- ۱۰۸ کاهش مرگومیر، وضعیت زنان و خانواده
- ۱۱۵ تفاوت‌های باروری زنان
- ۱۱۸ تأثیر زمین‌داری و کشاورزی بر باروری (باروری روستایی)
- ۱۲۱ اثرات صنعتی شدن بر باروری
- ۱۲۳ شاخص‌های مرتبط با موضوع زنان و توسعه
- ۱۲۳ الف) شاخص‌های توسعه انسانی
- ۱۲۴ ب) شاخص‌های توسعه مرتبط با جنسیت
- ۱۲۴ ج) شاخص‌های تواناسازی جنسیتی
- ۱۲۴ د) شاخص‌های فقر انسانی
- ۱۲۵ د) شاخص‌های فرهنگی
- ۱۲۵ و) سایر شاخص‌ها
- ۱۲۶ زن عامل توسعه
- ۱۲۷ زنان روستایی پنهان‌شدگان توسعه

فصل چهارم: رویکردهای تقاضای نیروی کار زنان و جایگاه اشتغال آنان در توسعه

- ۱۳۲ رویکرد نئوکلاسیک
- ۱۳۳ رویکرد سرمایه انسانی
- ۱۳۵ مدل بازار کار، تحلیل بازار کار دوگانه
- ۱۳۶ انتخاب منطقی و عوامل غیر تبعیض‌آمیز
- ۱۳۸ زن و کار از دیدگاه اجتماعی - اقتصادی
- ۱۴۵ اشتغال زنان در روند توسعه
- ۱۴۷ فضای فرهنگی حاکم بر اشتغال زنان در ایران
- ۱۴۸ عدم انعکاس کار زنان در آمارهای ملی (کار نامرئی)
- ۱۵۱ زنان در ساختار قدرت و تصمیم‌گیری
- ۱۵۴ جایگاه زنان در ساختار بخش دولتی، بخش خصوصی و بخش تعاونی

- ۱۶۰ جایگاه زنان در شوراهای دهیاری‌های محلی
- ۱۶۲ ضرورت مشارکت زنان در شوراهای دهیاری‌ها
- ۱۶۴ سازمان‌های غیردولتی زنان
- ۱۶۵ اعتبار تخصیص یافته به سازمان‌های غیردولتی
- ۱۶۹ نیاز به مدیران زن بیشتر و علل آن
- ۱۷۱ دلایل نابرابری در ارتقای شغل

فصل پنجم: ویژگی‌های اشتغال زنان در ساختار جامعه روستایی

- ۱۷۴ ویژگی‌های اشتغال زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه
- ۱۷۵ ویژگی‌های اشتغال زنان روستایی در ایران
- ۱۷۷ عوامل مرتبط با اشتغال زنان روستایی
- ۱۷۸ ساختار کشاورزی و طبقات اجتماعی
- ۱۷۹ نظام کشت و تنوع محصولات تولیدی
- ۱۸۰ نوسازی کشاورزی
- ۱۸۱ وضعیت خانواده
- ۱۸۲ انواع فعالیت‌های زنان روستایی
- ۱۸۴ الف) امور زراعی و باغی
- ۱۸۵ ب) امور دام و طیور
- ۱۸۷ ج) صنایع دستی روستایی
- ۱۹۰ د) خدمات خانهداری
- ۱۹۲ نقش تولیدی زنان روستایی
- ۱۹۵ نقش زنان روستایی در اقتصاد خانوار

فصل ششم: جایگاه زنان در توسعه روستایی

- ۱۹۸ مروری بر پژوهش‌های انجام گرفته در ارتباط با نقش و جایگاه زنان روستایی در توسعه روستایی
- ۲۱۳ جایگاه زنان در توسعه روستایی

۲۱۶	جایگاه زنان کشاورز ایرانی در برنامه‌های توسعه
۲۱۹	جایگاه زنان در برنامه اول و دوم توسعه بخش کشاورزی
۲۲۰	بهانه مشروع: نبود آمار و اطلاعات
۲۲۱	واقعیت‌های انکارناپذیر
۲۲۳	رهیافت‌های ناهمگون
۲۲۴	سازگاری پروژه‌ها
۲۲۵	الف) آموزش و ترویج
۲۲۵	ب) پیامد تکنیک‌های جدید
۲۲۸	نادیده انگاشتن کار زنان روستایی
۲۲۸	جامعه‌شناختی کار زنان روستایی
۲۲۹	کار زنان از دیدگاه مردان روستایی
۲۳۱	کار زنان از دیدگاه زنان روستایی
۲۳۳	زمینه‌های نظری و تجربی موجود

فصل هفتم: توانمندسازی زنان و توسعه روستایی

۲۴۰	مقدمه
۲۴۰	تعریف توانمندسازی زنان
۲۴۲	خاستگاه توانمندسازی
۲۴۳	توانمندسازی در نظریات توسعه
۲۴۸	زنان و نظریه سرمایه انسانی در حوزه توانمندسازی
۲۵۰	اهمیت و ضرورت توانمندسازی زنان
۲۵۰	آموزش و توانمندسازی
۲۵۳	نقش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در توانمندسازی زنان روستایی
۲۵۷	نقش کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندی زنان روستایی
۲۶۰	نقش سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی زنان روستایی

پیشگفتار

برنامه‌ریزی‌های توسعه تاکنون نقش زنان را در مراحل مختلف توسعه، به‌صورت کامل و سیستماتیک مورد مطالعه قرار نداده و یا اثر این فرآیند را بر وضع زنان مشخص نکرده است و این امر، اثربخشی و نتیجه برنامه‌ها را محدود و کمرنگ کرده است. از این رو، نیاز به نظریه‌های جدید در توسعه که دربرگیرنده نقش زنان نیز باشد، کاملاً احساس می‌شود. از این جهت که در کارهای وسیع و بی‌شماری که تا به حال در ارتباط با امور توسعه انجام شده، انعکاس مسائل مربوط به زنان بسیار ناچیز و نارسا است. در دهه هفتاد میلادی مسائل مربوط به شرکت همه-جانبه زنان در فرآیند برنامه‌های توسعه ملی، به تدریج وارد دستور کار سازمان‌های توسعه و عمران ملی و بین‌المللی گردید و تا سال ۱۹۸۰ میلادی بسیاری از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی، مسائل مربوط به زنان را به‌وضوح در برنامه‌های توسعه خود قرار دادند تا جایی که نهادها و سازمان‌ها، حتی وزارتخانه‌های خاصی، در بعضی از کشورها جهت بررسی امور زنان اختصاص یافت. از سال ۱۹۸۱ انتشار مقالات و کتاب‌های مربوط به زنان در امور توسعه به سرعت افزایش یافت. با وجود این فعالیت‌ها، کوشش‌های موجود در برنامه‌های توسعه هنوز هم نتوانسته توان موجود و بالقوه زنان را در فرآیند توسعه مشخص و اثر این برنامه‌ها را بر زنان روشن کند.

پیش‌شرط برطرف کردن این کاستی‌ها، به شمار آوردن نقش زنان در فرآیند برنامه‌ریزی و توجه به نقش آنان در توسعه است؛ و قطعاً بدون در نظر گرفتن زنان که نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، دستیابی به توسعه واقعی شدنی نیست. با طرز نگرش، زنان نباید تنها گیرندگان منفعل خدمات تلقی شوند، بلکه لازم است شرکت‌کننده فعال و تصمیم‌گیرنده پویا به حساب آیند تا به خودباوری برسند و بتوانند فعالیت‌های سازنده‌ای در برنامه‌های توسعه داشته باشند. شایان توجه است که این کوشش‌ها برای امتیاز دادن به زنان نیست بلکه برای توسعه واقعی جامعه و نهایتاً برابر دانستن نقش زنان و مردان در توسعه است. امروزه برخلاف گذشته، زنان در ادبیات توسعه جایگاه مهمی یافته‌اند، به این معنا که بخش عمده‌ای از توسعه معطوف به آنان است؛ یعنی زنان می‌بایست در توسعه نقش داشته باشند. سازمان ملل متحد^۱

نیز در جلسات، گردهمایی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و به‌طور کلی اعلامیه‌های مختلف خود، بارها به این مهم تأکید کرده است. برابر دانستن نقش زن و مرد، همچنین قدرت دادن به زنان در امور اجتماعی و اقتصادی، توسعه را در جامعه تسریع و تقویت می‌نماید. این امر توسط کشورها و جوامع صنعتی به‌اندازه کافی تجربه‌شده است؛ بنابراین، برداشتن موانع از سر راه آن‌ها، باعث بهبود وضعیت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی آن‌ها و در نتیجه جامعه خواهد بود و این امر زمینه توسعه پایدار جامعه را فراهم خواهد کرد، زیرا مشارکت و همکاری کامل زنان و مردان، پیش‌نیاز توسعه و مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، جامعه است. به‌طوری که امروزه در سراسر جهان حتی در کشورهای در حال توسعه زنان در پی به دست آوردن نقش حقیقی خود در عرصه حیات اجتماعی و خانوادگی هستند، آن‌ها ثابت کرده‌اند که قادرند به کارهای برجسته و ارزشمندی دست بزنند و خلاقیت، ابتکار عمل، توانایی، مهارت و به‌طور کلی قابلیت‌های خود را در زمینه‌های گوناگون نشان بدهند.

اگر فرصت‌های مناسب و مساوی و توجه به حقوق اجتماعی زنان فراهم گردد، آنان می‌توانند در تحول نظام اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی کشورهایی که علاقه‌مند به توسعه اقتصادی و اجتماعی هستند، نقشی مؤثرتر و مهم‌تر را بازی کنند و چنان‌که عوامل تولید، از قبیل منابع مالی، فرصت‌های آموزشی، فناوری و ... در اختیار زنان قرار گیرد همانند مردان می‌توانند در مدیریت و کنترل سهم باشند و یا حتی، همان‌طوری که برخی بررسی‌ها نشان می‌دهد، خیلی بیشتر از آن‌ها در تولید نقش‌آفرین باشند. برای انجام چنین کاری حمایت قاطع مدیران طراز اول بوروکراسی، ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. وارد کردن جنسیت و توسعه در برنامه‌ها و پروژه‌ها، همچنین به تعهد مدیران و تغییر ارزش‌های ایشان نیاز دارد. معرفی جنسیت و مسائل مربوط به آن، مستلزم نگاهی عمیق به دنیا از درون به بیرون و از پایین به بالاست تا بتوان ابعاد مختلف تجارب زنان ستمدیده را در جوامعی که فلسفه اجتماعی آن‌ها به‌صورت سنتی ثابت نگه‌داشتن ایده آل‌های مردان بوده است، دریافت کند؛ بنابراین باید بپذیریم که زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت هر کشور نقشی تعیین‌کننده در کارهای تولیدی و مشاغل اجتماعی دارند. در کنار مسئولیت‌ها و فعالیت‌هایی که در خانواده به‌عنوان مادر و همسر دارند، در فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی نیز سهمی مهم و بسزایی بر عهده دارند. در این میان سهم و نقش زنان روستایی در فعالیت‌های تولیدی و کشاورزی اعم از کاشت، داشت و برداشت، دامداری و باغداری و ... چشمگیرتر است و در کنار نقشی که آن‌ها در خانواده ایفاء می‌کنند و ستون خانواده محسوب می‌شوند، اهمیت این نقش برجسته‌تر و پربار خود را نشان می‌دهد. به‌عبارت دیگر فقدان آن‌ها نه‌تنها خانواده را در عرصه وظایفی که به‌عنوان مادر و همسر بر عهده

دارند دچار مشکل بلکه بحران می‌سازد، به‌عنوان نیروی کارآمد و بسیار مؤثر، خانواده را از نقطه‌نظر اقتصادی نیز با بحران جدی روبرو می‌سازد.

در تألیف کتاب حاضر در حد توان تلاش شده است تا نقش انکارناپذیر زنان در توسعه همه‌جانبه روستایی نمایانده شود. امید است کتاب حاضر به‌عنوان منبع سودمندی در دسترس اساتید، دانشجویان، برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران، محققان و همچنین فعالان در حوزه زنان قرار گیرد. در پژوهش پیش رو، از آثار علمی ارزشمند اساتید گران‌قدر همچون آقایان: دکتر ازکیا، دکتر غفاری، دکتر لهسایی‌زاده، دکتر شیخی، دکتر افتخاری، دکتر رضوانی، دکتر بابایی، دکتر خسروی پور و خانم‌ها: دکتر شادی طلب، دکتر دادورخانی، دکتر شجاعی، دکتر ربیعی، دکتر کولایی، دکتر سفیری و سایر اساتید و نویسندگان ارجمند که اسامی آن‌ها در منابع ذکر گردیده به‌صورت مستقیم و یا غیرمستقیم بهره برده شده است، بر خود لازم می‌دانیم از آن بزرگواران تشکر و سپاسگزاری نماییم. قدردانی و سپاس ویژه نیز از جناب آقای دکتر محمد نبی شهیکی تاش، رئیس محترم پارک علم و فناوری سیستان و بلوچستان به عمل می‌آید که مطالب و اطلاعات ارزنده‌ای در خصوص پارک علم و فناوری استان سیستان و بلوچستان، در اختیار نویسندگان قرار دادند. همچنین جا دارد از همکاری صمیمانه افرادی که با توجهی دقیق و همتی بلیغ در تایپ بخش‌های مختلف این مجموعه کمک‌های ارزنده‌ای نموده‌اند، ازجمله خانم مینا عزیزی دبیر فرهیخته آموزش و پرورش، خانم فرشته شکاری و خانم حورماه پوردیان و آقای میهران ابراهیمی که هر سه نفر از دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی بوده‌اند، تشکر و قدردانی گردد. در خاتمه از همراهی و همکاری عالمانه و پرستار ادبی جناب آقای دکتر ذوالفقار علامی مهماندوستی دانشیار دانشگاه الزهرا (س) و همچنین از مدیریت محترم مؤسسه انتشارات نوروزی که در چاپ کتاب اهتمام لازم را مبذول داشتند، تقدیر می‌شود.

با تمام تلاشی که برای ارائه هرچه بهتر این مجموعه صورت گرفته است، بی‌تردید به‌دوراز کاستی نیست از این رو، پذیرای آرا و پیشنهادات شما خوانندگان عزیز در این زمینه خواهیم بود و تقاضا داریم که ما را از لطف بازخوردهای عالمانه خود محروم نسازید.

با آرزوی توفیق الهی

دکتر محمدصادق علیائی

سمیه عزیزی